

УДК 343.13:004(477)

DOI 10.36919/3041-1149(Print).11.2025.175-180

В. П. Любавіна,*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу,**Державний податковий університет**email: viktoriya.liubavina@gmail.com***ORCID 0000-0003-4715-1749;****В. М. Іваніцький,***здобувач вищої освіти,**Державний податковий університет**email: dadavlad2@gmail.com***ORCID 0009-0000-5075-8205;****В. О. Підгородецький,***здобувач вищої освіти,**Державний податковий університет**email: valintin2002mi@gmail.com***ORCID 0000-0001-7812-7384**

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У статті досліджено процеси цифровізації судового провадження в кримінальному процесі України в контексті сучасних викликів та євроінтеграційних прагнень держави. Проаналізовано нормативно-правову базу впровадження електронного кримінального провадження, практику використання системи «Електронний суд» та інших цифрових інструментів у діяльності правоохоронних органів і судів. Особливу увагу приділено проблемам забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження в умовах цифрової трансформації, питанням кібербезпеки та захисту персональних даних. Розглянуто досвід європейських країн щодо діджиталізації кримінального судочинства й можливості його адаптації до українських реалій. Визначено ключові перешкоди на шляху повномасштабного впровадження електронного кримінального провадження, охоплюючи недостатнє технічне оснащення судів, брак кваліфікованих кадрів і потребу в удосконаленні законодавства. Запропоновано конкретні рекомендації щодо подальшого розвитку цифрових технологій у кримінальному процесі, забезпечення балансу між інноваційністю та дотриманням конституційних гарантій прав людини. Обґрунтовано потребу в системному підході до цифровізації, що передбачає не лише технологічне оновлення, а й зміну процесуальної культури та підвищення цифрової грамотності юридичної спільноти.

Ключові слова: *цифровізація, електронне кримінальне провадження, Електронний суд, кримінальний процес, інформаційні технології, кібербезпека, процесуальні права, цифрова трансформація правосуддя, електронні докази, дистанційне судочинство.*

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасний етап розвитку української державності характеризується інтенсивною цифровою трансформацією всіх сфер суспільного життя, включно із системою правосуддя. Пандемія COVID-19 стала потужним каталізатором процесів діджиталізації судочинства, продемонструвавши гостру потребу в дистанційних формах здійснення правосуддя. Водночас військова агресія російської федерації проти України актуалізувала питання забезпечення безперервності судового провадження в умовах воєнного стану та руйнування судової інфраструктури.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питання цифровізації кримінального судочинства досліджували такі науковці, як А. Барабаш, Т. Волошанівська, В. Шаблистий, які акцентують увагу на фрагментарності нормативного регулювання, проблемах обігу електронних

доказів, потребі в комплексному реформуванні процесуальних інститутів і вдосконаленні технічної інфраструктури. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі значна увага приділяється питанням впровадження електронного суду, забезпечення кібербезпеки, дотримання стандартів ЄСПЛ щодо дистанційного правосуддя. Водночас більшість досліджень охоплюють окремі аспекти проблеми й лише частково розкривають комплексний характер цифрової трансформації кримінального процесу.

Метою статті є комплексний аналіз стану та перспектив цифровізації судового провадження в кримінальному процесі України, виявлення проблемних аспектів впровадження електронних технологій у діяльність органів кримінальної юстиції та розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання й практичного застосування цифрових інструментів у кримінальному судочинстві з урахуванням міжнародних стандартів і конституційних гарантій прав людини.

Виклад основного матеріалу. Кримінальне судочинство традиційно вважається найбільш консервативною галуззю процесуального права через підвищені вимоги до захисту прав і свобод особи, принципу безпосередності дослідження доказів і публічності розгляду справ. Впровадження цифрових технологій у кримінальний процес викликає ряд складних теоретичних і практичних питань: *чи можливе повноцінне забезпечення права на справедливий суд в умовах дистанційного судового засідання?; як гарантувати достовірність електронних доказів і захист від їхньої фальсифікації?; як забезпечити кібербезпеку кримінального провадження та захист конфіденційної інформації?*

Варто зазначити, що, попри ухвалення Закону України «Про електронні комунікації» [1] та запровадження системи «Електронний суд», кримінальне судочинство залишається найменш цифровізованою сферою правосуддя порівняно з цивільним, господарським та адміністративним процесами. Фрагментарність нормативного регулювання, технічні обмеження існуючих систем, опір частини юридичної спільноти інноваціям та об'єктивні складнощі адаптації процесуальних інститутів до цифрового середовища гальмують процес трансформації.

На нашу думку, А. Барабаш у своїй праці слушно підкреслює, що нормативно-правове регулювання цифровізації кримінального провадження нині має несистемний і фрагментарний характер. Воно позбавлене цілісності, а термінологія, що стосується застосування цифрових технологій у кримінальному процесі, використовується неузгоджено та суперечливо [2, с. 252].

Євроінтеграційний курс України вимагає приведення стандартів кримінального судочинства у відповідність до практики Європейського суду з прав людини та досвіду держав-членів Європейського Союзу, багато з яких успішно імплементували електронне правосуддя в кримінальних справах. Вивчення та критичне осмислення зарубіжного досвіду є вагомим передумовою для створення ефективної моделі цифрового кримінального процесу в Україні.

Отже, проблема цифровізації судового провадження в кримінальному процесі набуває особливої актуальності та потребує ґрунтовного наукового дослідження з метою забезпечення балансу між технологічним прогресом і дотриманням фундаментальних процесуальних гарантій.

Правову основу цифровізації кримінального судочинства в Україні становлять положення Кримінального процесуального кодексу України [3], законів України «Про судоустрій і статус суддів» [4], «Про електронні комунікації» [1], Концепції побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [5] та численні підзаконні нормативні акти. Однак системний аналіз законодавства свідчить про недостатність спеціальних норм, які б детально регламентували особливості електронного кримінального провадження.

Таку позицію підтримує й Т. Волошанівська, яка в своєму дослідженні зазначає, що «наявна правова регламентація є, очевидно, недостатньою для адекватного реагування на зазначені виклики. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не містить уніфікованої та детально регламентованої процедури відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, за винятком положень статті 615-1 КПК, щодо порядку відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану» [6, с. 694].

Варто зазначити, що Кримінальний процесуальний кодекс України містить окремі положення щодо використання технічних засобів фіксації процесуальних дій, проведення слідчих дій у

режимі відеоконференції, однак не передбачає комплексної регламентації електронного документообігу, електронного підпису процесуальних документів, дистанційної участі в судових засіданнях. Саме ці прогалини в законодавстві створюють правову невизначеність і перешкоджають повноцінному використанню потенціалу цифрових технологій.

Важливим кроком, на нашу думку, стало запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи «Електронний суд», яка передбачає можливість подання процесуальних документів в електронній формі, отримання судових рішень, сплати судового збору онлайн. Проте функціонал системи в кримінальних провадженнях значно обмежений порівняно з іншими видами судочинства, що пояснюється специфікою кримінального процесу та підвищеними вимогами до конфіденційності.

Аналіз судової практики свідчить про поступове, хоча й нерівномірне впровадження цифрових інструментів у кримінальний процес. Найбільш поширеними формами цифровізації є відеофіксація судових засідань, участь окремих учасників провадження в судових засіданнях у режимі відеоконференції, використання електронних засобів доказування.

Особливої актуальності набула практика дистанційного судочинства під час пандемії COVID-19 та в умовах воєнного стану. Суди активно використовували можливості відеоконференцв'язку для забезпечення безперервності провадження в справах про тримання під вартою, розгляду клопотань про обрання запобіжних заходів. Водночас виявилися численні технічні проблеми: нестабільність інтернет-з'єднання, недостатня якість обладнання, складності з ідентифікацією учасників, неможливість конфіденційного спілкування обвинуваченого із захисником.

Окрему увагу заслуговує питання електронних доказів у кримінальному процесі. Цифрові дані з мобільних телефонів, комп'ютерів, записи з відеокамер спостереження, електронне листування дедалі частіше використовують як докази в кримінальних справах. Однак процесуальний порядок отримання, фіксації та дослідження електронних доказів потребує вдосконалення. Виникають питання щодо допустимості доказів, отриманих з порушенням встановленого порядку, забезпечення їхньої незмінності, можливості експертної перевірки автентичності.

Також, на наше переконання, важливим напрямом цифровізації є створення електронних реєстрів і баз даних у кримінальній юстиції. Єдиний реєстр досудових розслідувань, автоматизовані робочі місця слідчих, електронний документообіг між органами досудового розслідування та прокуратурою суттєво підвищують оперативність і прозорість кримінального провадження. Водночас існують ризики витоку конфіденційної інформації, несанкціонованого доступу до персональних даних учасників провадження.

Ключовим викликом цифровізації є збереження фундаментальних процесуальних гарантій, передбачених Конституцією України та Європейською конвенцією про захист прав людини. Право на справедливий судовий розгляд охоплює право бути присутнім на судовому засіданні, безпосередньо ставити запитання свідкам, мати конфіденційне спілкування із захисником. Дистанційні форми участі можуть обмежувати ці права, особливо якщо технічні засоби не забезпечують повноцінної комунікації.

Як зазначає В. Шаблистий, цифровізація кримінального провадження є об'єктивною та неминучою тенденцією, що вимагає системного підходу – від оновлення законодавства й упровадження сучасних технологічних рішень до розвитку інституцій, відповідальних за цифрову криміналістику. Комплексне вирішення цих питань забезпечить підвищення результативності кримінального судочинства й гарантуватиме належний рівень правового захисту в умовах актуальних суспільних і безпекових викликів [7, с. 632].

Практика Європейського суду з прав людини визнає допустимість використання відеоконференцв'язку в кримінальних справах за умови дотримання ряду гарантій: забезпечення якісного зв'язку, можливості конфіденційного спілкування обвинуваченого із захисником, пропорційності обмеження права на особисту присутність легітимній меті. Суд неодноразово наголошував, що технічні засоби не повинні перетворювати судовий розгляд на формальність та мають забезпечувати реальну змагальність сторін.

Особливої уваги потребує захист персональних даних учасників кримінального провадження в умовах цифровізації. Електронні бази даних, системи відеоспостереження, онлайн-трансляції

судових засідань створюють ризики неправомірного розповсюдження конфіденційної інформації. Потрібне вдосконалення правового регулювання обробки персональних даних у кримінальному процесі відповідно до стандартів Загального регламенту захисту даних Європейського Союзу.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про значне випередження багатьох європейських країн у питаннях цифровізації кримінального правосуддя. Естонія, яка вважається світовим лідером електронного урядування, запровадила повністю цифрове кримінальне провадження, охоплюючи електронне дос'є справи, цифрові підписи всіх процесуальних документів, дистанційну участь у судових засіданнях. Естонська модель базується на розвиненій інфраструктурі цифрової ідентифікації громадян і високому рівні цифрової грамотності населення.

Нідерланди активно використовують штучний інтелект для аналізу великих обсягів електронних доказів у складних кримінальних справах, що суттєво прискорює досудове розслідування. Франція запровадила обов'язкову відеофіксацію слідчих дій у провадженнях щодо тяжких злочинів як гарантію від зловживань. Велика Британія розробила детальні протоколи забезпечення кібербезпеки електронних доказів.

Водночас міжнародний досвід демонструє й ризики надмірної цифровізації. Скандали з витоком конфіденційної інформації з електронних систем правосуддя в Німеччині та Швеції, випадки технічних збоїв під час важливих судових засідань у США свідчать про потребу в ретельній підготовці до впровадження цифрових технологій, створенні надійних систем захисту та резервних механізмів.

Для України особливо цінним є досвід країн Балтії та Польщі, які здійснювали цифрову трансформацію судочинства в умовах реформування пострадянської правової системи та євроінтеграції. Поетапний підхід, пріоритетність кібербезпеки, інвестиції в навчання суддів та інших юристів, широке громадське обговорення змін є ключовими елементами успішної цифровізації.

На нашу думку, основними перешкодами на шляху цифровізації кримінального судочинства в Україні залишаються недостатнє фінансування судової системи, застаріла технічна інфраструктура багатьох судів, особливо в невеликих населених пунктах, дефіцит фахівців з інформаційних технологій у судовій системі. Значна частина суддів, прокурорів, адвокатів не володіють достатніми цифровими компетенціями, що викликає психологічний опір інноваціям.

Нормативно-правова база потребує комплексного оновлення. Потрібне внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, які б детально регламентували порядок електронного документообігу, використання електронного підпису, проведення дистанційних процесуальних дій, збирання та дослідження електронних доказів. Окремої уваги потребує розробка стандартів кібербезпеки електронних систем кримінального провадження.

Перспективним напрямом є використання технологій блокчейн для забезпечення незмінності електронних доказів і процесуальних документів, штучного інтелекту для аналізу судової практики та прогнозування результатів розгляду справ, біометричних технологій для ідентифікації учасників дистанційних процесуальних дій. Водночас впровадження цих інновацій потребує ретельного правового регулювання та оцінювання впливу на права людини.

Важливим завданням є забезпечення доступності електронного правосуддя для всіх верств населення, охоплюючи осіб похилого віку, людей з обмеженими можливостями, мешканців віддалених регіонів. Цифровий розрив не повинен перетворюватися на перешкоду для реалізації конституційного права на судовий захист. Потрібне створення альтернативних механізмів доступу до правосуддя для осіб, які не володіють цифровими технологіями.

Реконструкція судової інфраструктури, зруйнованої внаслідок військової агресії, дає унікальну змогу одразу створювати сучасні цифрові суди, обладнані новітніми технологіями. Міжнародна технічна допомога в рамках процесу відбудови України може бути спрямована на створення візрцевих електронних судів як пілотних проектів для подальшого масштабування.

Вважаємо за потрібне зазначити думку О. Барабаш, яка стверджує, що «цифровізація правосуддя не розв'язує всі проблеми в галузі судової влади, тому судові реформи, розпочаті нашою державою, не повинні обмежуватись цифровізацією та інформатизацією правосуддя, а слугувати каталізатором для подальших позитивних змін у судовій системі й покращення якості реалізації громадянами України своїх прав та свобод» [8, с. 64].

Висновки. Цифровізація судового провадження в кримінальному процесі України є об'єктивною потребою, зумовленою загальносвітовими тенденціями розвитку правосуддя, викликами сьогодення та євроінтеграційними прагненнями держави. Впровадження електронних технологій має потенціал суттєво підвищити ефективність, швидкість і прозорість кримінального судочинства, забезпечити доступність правосуддя в умовах надзвичайних ситуацій.

Водночас цифровізація кримінального процесу не може бути самоціллю й повинна здійснюватися з дотриманням фундаментальних процесуальних гарантій, передбачених Конституцією України та міжнародними стандартами прав людини. Технологічні інновації мають бути інструментом реалізації права на справедливий суд, а не перешкодою для його здійснення.

Успішна цифрова трансформація кримінального судочинства вимагає комплексного підходу, що охоплює вдосконалення законодавства, модернізацію технічної інфраструктури, підвищення цифрової компетентності юридичної спільноти, забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних. Міжнародний досвід свідчить про важливість поетапного впровадження змін, ретельного тестування нових систем, залучення всіх зацікавлених сторін до процесу трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про електронні комунікації : Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>
2. Барабаш А. Цифровізація кримінального провадження в Україні: законодавчі передумови та сучасний стан. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 251–256. URL : <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.4.35>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
5. Про затвердження Концепції Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : наказ від 13.04.2018 № 168. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168750-18#Text>
6. Волошанівська Т. В. Цифровізація кримінального провадження як дієвий інструмент відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. *Juridical scientific and electronic journal*. 2025. № 3. С. 693–697. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/168>
7. Шаблистий В. В. Цифрова ера кримінального процесу: можливості IT-систем у досудовому розслідуванні. *Juridical scientific and electronic journal*. 2025. № 1. С. 630–633. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/146>
8. Барабаш О. О. Цифровізація правосуддя у контексті впровадження системи Е-суд: виклики та завдання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2023. № 1. С. 57–66. URL : <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-1-8>

REFERENCES

1. Law of Ukraine on Electronic Communications dated 16.12.2020 No. 1089-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> [in Ukrainian].
2. Barabash, A. (2022). Digitalization of criminal proceedings in Ukraine: Legislative preconditions and current state. *Law and Public Administration*, (4), 251–256. URL : <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.4.35> [in Ukrainian].
3. Criminal Procedure Code of Ukraine dated 13.04.2012 No. 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
4. Law of Ukraine on the Judiciary and the Status of Judges dated 02.06.2016 No. 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian].
5. Order on approval of the Concept of the Unified Judicial Information and Telecommunications System dated 13.04.2018 No. 168. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168750-18#Text> [in Ukrainian].

6. Voloshanivska, T. V. (2025). Digitalization of criminal proceedings as an effective tool for restoring lost criminal case materials. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, (3), 693–697. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/168> [in Ukrainian].

7. Shablysty, V. V. (2025). The digital era of criminal procedure: Capabilities of IT systems in pre-trial investigation. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, (1), 630–633. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/146> [in Ukrainian].

8. Barabash, O. O. (2023). Digitalization of justice in the context of implementing the e-court system: Challenges and tasks. *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs (Legal Series)*, (1), 57–66. URL : <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-1-8> [in Ukrainian].

V. P. Liubavina, V. M. Ivanitskyi, V. O. Pidhorodetskyi. DIGITALIZATION OF JUDICIAL PROCEEDINGS IN THE CRIMINAL PROCESS OF UKRAINE

The article examines the processes of digitalizing judicial proceedings in Ukraine's criminal process in the context of modern challenges and the state's European integration aspirations. The normative and legal framework for implementing electronic criminal proceedings, the practice of using the Electronic Court system, and other digital tools in the activities of law enforcement agencies and courts are analyzed. Particular attention is paid to issues of ensuring the procedural rights of participants in criminal proceedings under conditions of digital transformation, as well as matters of cybersecurity and personal data protection. The experience of European countries regarding the digitalization of criminal justice and the possibilities of its adaptation to Ukrainian realities are considered. The key obstacles to the full-scale implementation of electronic criminal proceedings are identified, including insufficient technical equipment of courts, a lack of qualified personnel, and the need to improve legislation. Specific recommendations are proposed for the further development of digital technologies in the criminal process, ensuring a balance between innovation and adherence to constitutional guarantees of human rights. The article substantiates the need for a systematic approach to digitalization, which involves not only technological modernization but also changes in procedural culture and the enhancement of digital literacy within the legal community.

Keywords: digitalization, electronic criminal proceedings, Electronic Court, criminal process, information technologies, cybersecurity, procedural rights, digital transformation of justice, electronic evidence, remote judicial proceedings.